

TÖRÖK CSABA

„Aki látta, az tett róla tanúságot és igaz a tanúsága”
(Jn 19,35)

Isteni igazság és emberi szabadság a tanúságtételben

Abstract: The truth of God and the human freedom meet and conclude in witnessing on behalf of the ultimate meaning. The theological synthesis of this is presented in the article, which deals with this theme from the perspective of Christ's witness on the cross and his resurrection. This reveals the ultimate goal of any human freedom. When the human being answers to the call of God, he/she becomes the witness of the Witness, the yes to the Yes. Thus the human alludes to something, somebody that exceeds the human condition, to the transcendent.

Keywords: witness, truth, faith, freedom

A magyar nyelvben két kifejezés – *tanítani* és *tanúsítani* – különösen is közel áll egymáshoz, holott a bibliai görögben nincs kapcsolat közöttük. Mindkettőnek a gyöke a *tan* szótó, amely anyanyelvünkben egy igen kiterjedt szócsalád forrása. Ennek jelentését (éppen a belőle eredő szavak sokfélesége okán) a legtagabb értelemben így határozza meg a Czuczor–Fogarasi-féle szótár: „*legszélesb ért. jelent eszmét, ismeretet, melyet lelki tehetőségünk akár tapasztalás, akár gondolkodás, vagy mindkettő által szerzett, vagyis mindent, amit tudunk, vagy miről tudomást szerezhethünk*”¹ Így nyelvünk e kettőt – *tanítás* és *tanúsítás* – az alapján kapcsolja egybe, hogy általuk egyfajta (elméleti vagy tapasztalati) ismeretet ad át egy olyan személy, aki már rendelke-

¹ Art. *Tan*, in CZUCZOR, G.–FOGARASI, J., *A magyar nyelv szótára*, vol. 6, Athenaeum, Budapest 1874, 51–52.

zik azzal, egy olyan személynek, aki még nem. A *tanító* eszmei ismeretet, a *tanú* tapasztalatit ad át – mindkettőnek a befogadója egyformán *tanul*.² Ő az, aki megfogadja a *tanácsot*, azaz az értelemre vonatkozó javaslatot.³

Ugyanakkor fülünkbe csenghet VI. Pál pápa éleslátó megfontolása: „*A mai embert inkább érdeklik a tanúk, mint a tanítók, és ha mégis hallgat a tanítókra, azért teszi, mert ők egyben tanúk is*”.⁴ Ezt a gondolatot Montini pápa – éppen lényegre törő volta miatt – idézi az evangelizálásról írott szinódus utáni buzdításában is, amikor az élet tanúságtételéről esik szó.⁵ Másként megfogalmazva: bár a hit joggal *tanítható* (hisz hordozza magában a gondolkodás által szerzett, *tanult*, eszmei elemet), mégis alapvetően *tanúsítandó* (azaz a tapasztalati ismeret módján átadandó), hiszen az, akit meg akarunk üzenetével szólítani (vagyis akinek *evangéliumi tanácsot* adunk), csakis akkor lesz kész a *megtanulására*, hogyha hitelesen állunk előtte: tanúskodó tanítóként. Ha ezen a ponton kudarcot vallunk, csak a tanítás lesz jelen munkálkodásunkban, de a tanúságtétel hiányt szenved, szavaink elvésznek, *flatus vocis* lesz belőlük.

² Uo.

³ Ez a megközelítés és látásmód egyébiránt közelít ahhoz a definícióhoz, amelyet S. Pié-Ninot a fundamentális teológiának ad: „*Végső szintézisben tehát a hitelességnek [ti. credibilitas – TCs] az a feladata, hogy a Kinyilatkoztatást »okos vagy értelemre irányuló javaslatként« mutassa meg, amely mint teljesség és definitivitás kerül felajánlásra a történelemnek és az embernek*” – PIÉ-NINOT, S., *La teología fundamental. „Dar razón de la esperanza”*, Secretariado Trinitario, Salamanca 2001⁴, 225.

⁴ VI. PÁL, *Beszéd a Consilium de Laicis tagjaihoz* (1974. okt. 2), in AAS 66 (1974), 568.

⁵ VI. PÁL, *Evangélii nuntiandi* (1975. december 8), in AAS 68 (1976), 5–76; nr. 41 (magyarul megjelent in *A II. Vatikáni Zsinat tanítása*, SZIT, Budapest 1986; mi a Várnai Jakab-féle javított fordítás alapján idézzük, ld. <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=121#J67>).

Jelen előadásunkban azt szeretnénk megvizsgálni, miként adható át a hit igazságának *tanítása* a *tanúságtétel* révén *hitelesen*.

1. Kiindulópont: a hit és a tanúságtétel módosult fogalmai

Sokan és sokféleképpen vizsgálták a nyugati hittudomány fejlődését. Ezen kutatások során megfogalmazódott a latin teológiával szemben a túlzott *konceptualizáció* vádja, vagyis az a tendencia, miszerint az európai kultúra hajlamos volt statikus fogalmakba zárni mindazt, amit a keleti, a bibliai megközelítés dinamikus képekben hordozott. Ez azt eredményezte, hogy olykor egyenesen a képek alakultak át fogalmakká, miközben nem tudatosult senkiben, hogy ez az átmenet egyszersmind veszteséget is jelent.⁶ Természetesen fel kell ismernünk, hogy itt nem a skolasztikus hittudomány valamiféle módszertani hibájáról, mulasztásáról van szó, hanem európai kultúránk egy alapvető adottságáról, az absztrakt fogalmi gondolkodás, az analitikus készség sajátos erejéről, amely civilizációnknak gyökereitől fogva velejárója. Így tehát bizonyos értelemben azt is mondhatjuk, hogy ez a folyamat – az „elfogalmiasodás” – a hit európai (nyugati) inkulturációjának szükségszerű velejárója volt, ami egyszersmind megérteti velünk azt is, hogy a kelet-nyugati egyházszakadás és teológiai távolodás tulajdonképpen csak szükségszerű

⁶ Klasszikus példa erre a *pneuma* fogalma, amely a Szentírásban egyszerre jelent szellet, kilélegzett levegőt, innen kiindulva az ember kreatív erejét, spontaneitását, tevéleges energiáit, újszövetségi kontextusban pedig Istennek a Szentlelkét, a harmadik isteni személyt. Így hát a bibliai *rúah* vagy *pneuma* kimondásakor egy olyan képi-dinamikus gondolati gazdagság jelent meg az író/olvasó/beszélő/gondolkodó ember értelmében, amellyel az nem feltétlenül bírt, aki pusztán *terminus technicus*-ként, adott esetben pusztán a Szentlélek fogalmi megnevezéseként kezelte a *Spiritus* szót.

egyházfegyelmi és tudományos következménye volt a mélyben megbúvó *paradigmatikus* eltéréseknek.

Ezt a folyamatot megfigyelhetjük a hit gondolata kapcsán is, amely az Újszövetségben úgy áll előttünk, mint bizalom, ráhagyatkozás valakire, felmutatva az ószövetségi héberből ismerős *ʔmunâh* (szilárdnak lenni, igaznak tartani) kifejezés árnyalatait is. Így tehát a hit „nem valaminek a felfedezése, hanem két lény közötti eleven kapcsolat”.⁷ Ha az arámi *bâtâ* gyököt nézzük, ott hasonló módon a személyes-dinamikus elem, a bizalom (rátámaszkodás, ráhagyatkozás valakire) kerül az előtérbe.⁸

Maga a magyar *hit* szó is felmutat ilyen őseredeti jelentést, hisz gyöke (*hi-*) hordozza az igaznak tartás, bizonyosság elemét (vö. *ʔmunâh*), mindazonáltal nem feltétlenül utal valamiféle személyes viszonyra. Ennek oka az lehet, hogy az indoeurópai nyelvekben ez a szótő inkább a tudással, a gondolással, a vélekedéssel van összefüggésben.⁹ Az ógörögben például az ἴσῃμι annyit tesz, mint tudni.¹⁰ Egyesek ebből a közös ősnyelvi gyökből vezetik le például a német *wissen* igét is.¹¹ Azt mondhatjuk tehát, hogy az európai ember számára a hit inkább a tudás, mint a tapasztalat értelmezési mezőjében áll.¹²

⁷ Art. *Hit*, in LÉON-DUFOUR, X., *Az Újszövetség értelmező kéziszótára*, Új Ember, Budapest 2008, 273–275, 273.

⁸ Ld. uo.

⁹ Ld. art. *Hisz*, in CZUCZOR, G.–FOGARASI, J., *A magyar nyelv szótára*, vol. 2, 1599–1600.

¹⁰ Vö. STRONG, J., *Strong's Exhaustive Concordance of the Bible. Updated and Expanded Version*, Hendrickson, Peabody (MA) 2007, 2008², nr. 2467; az ἴσῃμι igét *tudni* jelentéssel ld. ApCsel 26,4; Zsid 12,17.

¹¹ Ld. art. *Hisz*, in CZUCZOR, G.–FOGARASI, J., *A magyar nyelv szótára*, vol. 2, 1599.

¹² Itt hozzá kell még tennünk, hogy emellett persze felbukkan még a *hitelesség* gondolata is, amelynek alapja sohasem a pusztán értelmi tudás, hanem mindig valami módon az adott, tanúskodó vagy tanító személybe vetett bi-

Ilyen megközelítésben nem nevezhetjük meglepőnek, ha a tanúságtétel gondolata is alapvetően fogalmi természetűvé vált. Immár nem az volt az elsődleges, hogy a személyes tapasztalat hordozza azt, hanem sokkal inkább az (értelmi-fogalmi) igazság meggyőző ereje lett hitelességének forrása. „... az első igazságot nevezik a hit tárgyának, mivel erről van a hit: ugyanis nem arra van szükség, hogy bármiféle Istenről alkotott kijelentés legyen hiteles, hanem csakis az, amiről az isteni igazság tanúskodik (...). Az első igazságnak a tanúsága a hitben olyan, mint az alapelv a demonstratív tudományokban.”¹³ Ez nem jelenti ugyan, hogy a tanúskodó személye jelentéktelen lenne, de mégis azt okozza, hogy az objektív-értelmi oldal kerül az előtérbe. A tanúságtétel igazsága önmagában kielégítő (mint *verissimum*). Az embernek azonban nemcsak igazságra, hanem bizonyosságra is szüksége van, ez pedig már a tanúságtévő személyes tanúságtételéből fakadhat csupán – véli Nicolaus de Gorran.¹⁴

Mindezzel összefügg az a mód is, ahogyan a teológia a hit alapját, az evangéliumot, az isteni kinyilatkoztatást megközelítette. Mivel a középpontba az igazság *fogalma* került, a kinyilatkoztatás lényegi eleme is az lett, hogy abban Isten ezt a fogalmi-értelmi igazságot tanítja meg az embernek. Az I. vatikáni zsinat *Dei Filius*

zalom, vö. art. *Hitel*, in CZUCZOR, G.–FOGARASI, J., *A magyar nyelv szótára*, vol. 2, 1605; és art. *Hiteles*, uo. 1606.

¹³ „... *veritas prima dicitur esse fidei obiectum, quia de ea est fides: nec tamen oportet quod quodlibet enuntiabile de Deo formatum sit credibile, sed illud solum de quo veritas divina testificatur (...)* *Ipsium autem testimonium veritatis primae se habet in fide ut principium in scientiis demonstrativis*” – AQUINÓI SZENT TAMÁS, *De veritate*, q. 14 a. 8 ad 16.

¹⁴ „*Sed quaeritur (...), quare testimonio veritatis adiungit suum testimonium cum omni testimonio veritatis sit credendum? Responso, etsi testimonium veritatis erat verissimum, non tamen certum. Et ideo addit suum testificans testimonium*” – NICOLAUS DE GORRAN (GORHAM), *In VII epistolas canonicas*, pars 6 [In III Ioannis].

kezdetű konstitúciója ezért a kinyilatkoztatás tárgyaként „Istent önmagát” és „akarátának örök dekrétumait” jelöli meg (vö. DH 3004). A kinyilatkoztatás célja az, hogy az ember – akinek önmagában az isteni dolgokra vonatkozó ismeret „fölfoghatatlan”, s jelen állapotában „megismerhetetlen” lenne (vö. DH 3005) – „olyan isteni javakban részesüljön, amelyek az emberi elme felfogóképességét teljességgel fölülmúlják” (uo.). Mint láthatjuk, a kinyilatkoztatás–hit–üdvösség kérdése ezáltal teljesen a megértés–felfogás–isteni igazság tengelye köré szerveződik. Ebben a szöveggörnyezetben a tanúságtétel célja sem lehet más, mint az igazságra való elvezetés a tanítás révén. Az egyházi tanúságtétel funkciója ennek következtében ekként nyer megfogalmazást az I. vatikánumon: „Az Egyháznak továbbá, mely a tanítás apostoli tisztével együtt parancsul kapta, hogy a hitletéteményt őrizze, Istentől kapott joga és kötelessége az áltudományt (vö. 1Tim 6,20) kárhóztatni, nehogy bárki is megcsalatozzék a világi bölcsesség és hiú ámtás által (vö. Kol 2,8; 2. kánon)” (DH 3018).

Hogy ez a megközelítés, s az ebből fakadó magatartás nem teljes értékű, az világosan kiderült a XX. században. VI. Pál a már említett színódus utáni buzdításában ezért is figyelmeztet: bár elengedhetetlen és központi fontosságú a kifejezett, szóval való tanítás, a hit igazságának átadása (EN 42), ezt szükségszerűen meg kell előznie az élet tanúságtételének (EN 41). Hogy ez miért és mennyiben elengedhetetlen, az kiderül, hogyha közelebbről megvizsgáljuk az igazság evangéliumi gondolatát.

2. Az igazság mint tapasztalat

A latin nyelvnek számos szava van az igazság leírására (*rectitudo, veritas, iustitia*). A magyar nyelv ezen fogalom kapcsán megint sajátos szemléletet tükröz: az eredeti gyök az *ig-*, amelyből a pozitív állítás szava (*igen*) mellett mind az *igaz, igaz-*

ság, mind a *jog, jogosság* szócsaládjaink erednek (vagyis mintha az egyetlen szógyökben összetalálkozna a három fenti latin kifejezés).¹⁵

Ugyanakkor az ógörögben, az evangéliumok nyelvében egészen kivételes kép áll az *igazság* leírására: az igazság nem más, mint az ἀλήθεια. Az α- mint fosztóképző közismert. A szó második fele a λανθάνω igéből ered, amelynek jelentése: ismeretlennek lenni, nem feltűnni, elrejtve lenni, olyanként létezni, amiről nem vesznek tudomást.¹⁶ Ilyen értelemben többször is előfordul az Újszövetségben.¹⁷ Melléknévi formája (ἀληθής) igen sok helyen felbukkan,¹⁸ ám itt már megváltozik a jelentése: annyit tesz, mint igaz. Ezen melléknév a közvetlen eredete az igazságot jelentő főnévnek (ἀλήθεια). Ez a szó hangzik el, amikor Jézus így határozza meg önmagát: „Én vagyok az út, az igazság és az élet” (Jn 14,6), illetve Pilátus előtti önvallomásában is ezen igazság tanújaként jelöli meg önmagát (Jn 18,37). A római helytartóval egyetemben joggal vethetjük hát fel a kérdést: „*Mi az igazság?*” (Jn 18,38).

Kettős irányból közelíthetünk.¹⁹ Az első *filozófiai* természetű: az igazság az elrejtettség ellentéte, a dolgok napvilágra kerülése. Az Úr az, aki éppen ezért igazság-feltáró, igazság-felderítő²⁰ szerepet hordoz: „*Ő majd megvilágítja a sötétség titkait, és földeríti a szívek szándékait*” (1Kor 4,5). Jézus maga mondja: „*Mert semmi*

¹⁵ Art. Ig. in CZUCZOR, G.–FOGARASI, J., *A magyar nyelv szótára*, vol. 3, 32.

¹⁶ Ld. STRONG, J., *Strong's Exhaustive Concordance of the Bible*, nr. 2990.

¹⁷ Mk 7,24; Lk 8,47; ApCsel 26,26; Zsid 13,2; 2Pét 3,5.8.

¹⁸ A legtöbbször – 13-szor – a János-evangéliumban.

¹⁹ E két megközelítésben az alábbi tanulmányra támaszkodunk: TÜCK, J.-H., *Bíró és üdvözítő. Eszkatologikus megközelítésben*, in *Communio Nemzetközi Katolikus Folyóirat* 18 (2010/1–2), 3–14.

²⁰ Ezen értelmezésben a „fényt deríteni az igazságra” magyar kifejezés pontosan visszaadja a görög szó képességét.

sincs úgy elrejtve, hogy elő ne kerülne, és nincs titok, ami ki ne tudódna, és nyilvánosságra ne kerülne” (Lk 8,17). Itt valójában az igazság végső diadaláról van szó.

Ugyanakkor létezik az igazságnak egy *egzisztenciális* szintje is, ezt pedig a görög mitológia (s az abban foglalt alapvető emberi élmény) felől közelítve ragadhatjuk meg. Az ókoriak úgy vélték, hogy az ember lelke a halál után az alvilágba kerül. Mielőtt azonban belépne oda, Kharón ladikján át kell kelnie a Léthé folyón – mint a fentiek alapján már sejthetjük, a λήθη jelentése felejtés vagy elfeledettség.²¹ Ez a szó csak egyetlen egyszer fordul elő az Újszövetségben: „Az, akiben ezek nincsenek meg [ti. a hit, a belőle fakadó erény, s annak gyümölcsei – TCs], vak és rövidlátó, mert megfeledkezett róla [λήθην λαβών, feledést vevő – TCs], hogy régi bűneitől megtisztuljon” (2Pét 1,9). Miért csak így, a feledés folyamán keresztül jutunk át a halott lelkek világába? Mert így elfeledjük az életet – nemcsak a nap sütését, de a szenvedést, a fájdalmat, a kínt is. A feledés egyfelől egyfajta árnyék-létté tesz bennünket, hiszen személyességünk építőköveit is eltörli; ugyanakkor (és pont ennek révén) enyhét ad, megvigasztal. Megváltás nincs, de legalább a sebek fájását, a betegség nyomorát, a szenvedés keserűségét elfeledve pihenhettünk meg a halálban, valahol a lét és a nem-lét különös határmezsgyéjén.

Ilyen szempontból az evangéliumi igazság fogalma elválaszthatatlan a *memoria Dei*től, attól a ténytől, hogy a Szentírás tanítása szerint Isten emlékezetében megőriz mindent és mindenkit.²² VI. Pál így fogalmazott 1976-ban, az *Urbi et orbi* áldás előtt elmondott beszédében: „Krisztus, az Úr, valóban feltámadt. Már

²¹ Ld. STRONG, J., *Strong's Exhaustive Concordance of the Bible*, nr. 3024.

²² A *memoria Dei* témája olykor mint az Istenre való emlékezés problematikája is felbukkan, ld. AUGUSTINUS, *De libero arbitrio*, 36–37; vö. O'DAILY, G., *Augustine's Philosophy of Mind*, University of California Press, Berkeley–Los Angeles, 1987, 211skk.

Mária, az ártatlan és kivételes szűz is feltámadt, és Krisztus által felvétellett az ő győzelmes életének halhatatlan teljességébe az Atya jobbján. És már most is készül azoknak a jegyzéke, akik az utolsó napon az eszkatologikus lét testi megújulásába való feltámadásnak a végső csodájára lesznek meghíva (vö. 1Kor 15,20skk.35skk; Jn 5,29), feljegyezvén neveiket az »élet könyvébe« az Isten eltörölhetetlen emlékezetében (vö. Lk 10,20; Fil 4,3; Jel 21,27). Mi is, testvéreim és gyermekeim, mi is fel fogunk támadni!»²³

A pápa itt mélyértelműen összefoglalta, hogy az evangéliumi igazságfogalomnak milyen eltéphetetlen és kikerülhetetlen kapcsolódása van az emberi egzisztencia alapvető drámájához: ahhoz, hogy a halálban mintha eltörölnénk, elfelejtődnénk, egy idő után már senki sincs, aki emlékezne ránk. Ez az emberi alapadottság a legfájdalmasabb s bizonyos értelemben a legborzalmasabb kereszt: élünk, de az idő végtelen sodrában végül mintha nem is éltünk volna; küzdünk, szenvedünk, építünk és harcolunk, ám végezetül ez az egész a felejtésé lesz. Nincs ember, akire örökké emlékeznének, hisz végül maga a teljes emberiség is (minden emlékével együtt) visszafordíthatatlanul a semmié, a felejtésé lesz. Ha Krisztus valóban az igazság, az azt jelenti, hogy ő soha nem felejt el minket. Csak azért lehet ő az élet, mert ő az igazság is – a halál tagadása csak a felejtés tagadásából fakadóan értelmes állítás. Amikor J. B. Metz az emlékezést teszi meg a fundamentális teológia egyik alap-kategóriájául, azzal tulajdonképpen a bibliai szöveg ezen zseniális intuícióját ragadja meg, bontja ki és viszi át rendszerező és alapozó elvként a teológia gyakorlatába.²⁴

²³ VI. PÁL, *Messaggio Urbi et Orbi* (1976. április 18), in AAS 68 (1976), 276.

²⁴ Ld. METZ, J. B., *Szenvedéstörténet és megváltástörténet* (Coram Deo 5), L'Harmattan, Budapest 2005.

A jézusi igazság ennek okán együtt jár az ítélettel. Jézus azért jött, hogy tanúságot tegyen az igazságról. A tanúsága felszólít a hit döntésére. Ennek alapján az ember végül ítéletet von magára. *„Arra születtem, s azért jöttem a világba, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Aki az igazságból való, hallgat szavamra”* (Jn 18,37). Sajátos szintézisben mutatja e fogalmakat egy másik evangéliumi szakasz: *„Nem azért küldte el Isten a Fiát a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvösséget szerezzen a világnak. Aki hisz benne, az nem esik ítélet alá, aki azonban nem hisz, már ítéletet vont magára, mert nem hitt az Isten egyszülött Fiában. Ez az ítélet: a világosság a világba jött, de az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert tetteik gonoszak voltak. Mert mindenki, aki gonoszat tesz, gyűlöli a világosságot, s nem megy a világosságra, nehogy kiderüljenek a tettei. Aki ellenben az igazsághoz szabja tetteit, a világosságra megy, hadd derüljön fény a tetteire, amelyeket az Istenben vitt végbe”* (Jn 3,17–21).

Az igazság bibliai fogalma tehát Istenből indul ki és Istenbe vezet vissza. Semmi esetre sem egyfajta értelmi-fogalmi igazságot takar, hanem alapvetően azt a tényt, hogy az ő fényében minden megmutatja igazi valóját, és semmi sem válik a feledés áldozatává. Isten a maga valója szerint ismer mindent és mindenkit, és semmiről, senkiről nem feledkezik meg – még a halálban sem. A végső ítélet ezáltal tulajdonképpen az igazság beteljesítésének az aktusa, ráadásul úgy, hogy ez az aktus megőrzi a megélt időt, a megélt történelmet, s a maga tökéletességéhez vezet az el.²⁵

²⁵ *„Maga az ítélet az a folyamat lesz, amelynek mindenki alá kell hogy vesse magát, hogy eljusson az igazságra: önmagával, másokkal, Isten előtt. Azonban világosan le kell szögeznünk, hogy ezt az »igazságra való eljutásról« szóló beszédet nem lehet úgy felfogni, mint egyfajta történelmet a történelem után, abban az értelemben, hogy a megélt élet másfajta módon hosszabbodik meg majd a halál után. Nem, amire sor került, arra sor került, és nem lehet utána úgy, mintha az nem lett volna. A halálban a szabadság megélt történelme*

Ez a látásmód azért is fontos, mert Jézus ezen igazságként definiálja önmagát. Ő az, aki „tudta, mi lakik az emberben” (Jn 2,25). Ez a tudás, ez az ismeret, ez az igazság azonban nem elvesztésünkre, számonkérésünkre, hanem megváltásunkra és üdvözítésünkre érkezik el hozzánk. Joseph Ratzinger írja: „Az igazság, amely megítéli az embert, maga kel útra, hogy megmentse őt”.²⁶ Így tehát a krisztusi, az evangéliumi igazságnak személyes és dinamikus karaktere van, s mint ilyen, mind a tanúságtételben, mind a hitaktusban egyfajta személyességet és dinamizmust követel meg. Fontos, hogy ez a hit „értelmes hódolat” (vö. Róm 12,1) legyen, ám ennek a hitmeghatározásnak is „számon kell tartania a bizalom és az igazság viszonyának a szempontját”.²⁷

A tanúságtételnek éppen ezért nemcsak a hirdetett igazság objektív és statikus oldalát, az értelmesség és hitelesség (*credibilitas*) külsődlegesen is vizsgálható szempontjait kell felmutatnia, hanem számot kell vetnie azzal a kategóriával is, amelyet P. Sequeri „ráhagyatkozhatóságnak” (*affidabilità*) nevez.²⁸ Nem más ez, mint az igazság mint *a-létheia* radikális megtapasztalása (Isten nem engedi, hogy elfelejtődjem – feltámadok és élni fogok). Ez a látásmód egyébként – miként Sequeri hangsúlyozza – kizárja a modern kor jellemző dichotomizmusát, amely a hit és az ész között fennáll, ám ezt nem oly módon teszi meg, mint az I. vatikánum (a hitet parafrázálja az ész nyelvére és kategóriáira), hanem egzisztenciális, őszintén emberi módon. Nem arra van

eléri visszavonhatatlan végét” – Tüeck, J-H., Bíró és üdvözítő. *Eszkatologikus megközelítésben*, 11.

²⁶ Ld. RATZINGER, J., *Eschatologie, Tod und ewiges Leben*, Pustet, Regensburg 1977; idézi Tüeck, J-H., Bíró és üdvözítő. *Eszkatologikus megközelítésben*, 12.

²⁷ Art. *Hit*, in LÉON-DUFOUR, X., *Az Újszövetség értelmező kéziszótára*, 273.

²⁸ SEQUERI, P., *Il Dio affidabile. Saggio di teologia fondamentale*, Queriniana, Brescia 1997.

itt szükség, hogy a hit igazságát beolvasszuk az ésszerűségbe, s arra sem kell törekednünk, hogy hermetikusan elzárjuk tőle. Az igazság bibliai fogalma által képessé válunk arra, hogy szembe-süljünk az emberi létezés mindazon problémájával, drámai mi-voltával, amelyet az ész általi vizsgálódás feltár – és ugyanígy képessé válunk arra is, hogy meghaladjuk ezt. Ilyen értelemben a hit nem racionális, nem is irracionális, hanem az igazság ter-mészetéből fakadóan metaracionális. Az önmagát megalapozni képtelen emberi lét (racionalitás) nem menekül bele semmiféle vallási ösztönbe, vágyba, kivetítésbe (irracionális), hanem sza-badon és önként ráhagyatkozik az igazságra (metaracionalitás). Arra az igazságra, amely nem tőle függ, hanem egyedül attól a *Deus affidabilis*-től, „akit Jézus Abbának nevezett”.²⁹ Sequeri lé-nyegre törő meglátását így összegzi I. Petriglieri: „*Abban a pilla-natban, amikor a teológia felajánlja a jelzések összességét, amikor megmutatja annak az útnak az irányát, amely az igazság és az igazságosság felé vezet – amelyek a názáreti Jézus személyében és művében öltöttek testet –, akkor betöltötte legjelentősebb kulturá-lis feladatát a világgal szemben. Küldetésének érvényessége (...) nem evidenciáiból, hanem a Jézus Krisztus Istenére való ráha-gyatkozhatóságából ered*”.³⁰

Ami itt a teológiáról kimondásra került, sajátos módon áll a tanúságtételre mint a teológia alapvető funkciójára, hiszen az Istenről való értelmes beszéd (*teo-lógia*) végső soron nem más, mint számot adás, megfelelés (*apo-lógia*) mindazoknak, akik a bennünk élő, lüktető reményről, annak forrásáról, a megtapasztalt igazságról (*a-létheia* mint a remény forrása) kérdeznek ben-nünket (vö. 1Pét 3,15).

²⁹ Uo. 770.

³⁰ PETRIGLIERI, I., *L'avventura della fede. Ovvero l'intellectus fidei tra ragione e ragioni*, Armando, Roma 2010, 216.

3. A tanúságtétel mint a szabadság beteljesülése

Mi hát akkor a tanúságtétel sajátos feladata, kihívása és küldetése? Abból kell kiindulnunk, hogy az első tanú maga Krisztus. A tanúságtétel első aktusa pedig az, amikor ő az igazságról tanúskodik. A hit tehát már a legelső megmozdulásában, születése legelső pillanatában válasz egy ős-tanúságtételre. „A hit úgy mutatkozik meg, mint az ismeretek egy kivételes formája, amely az Istenre való hagyatkozásban következik be azon tanúságtétel által, amelyet ő maga nyújtott önmagáról Jézus Krisztus történetében.”³¹ Ebben a megközelítésben rögtön érthetővé válik az is, hogy a hit miért szabad cselekvés, és nem szükségszerű lépés: azért, mert a tanúságtétel – miként minden személyes történet, úgy Jézusé is – értelmezésre vár,³² nyitottságot és elfogadást kér; önmagában véve csak egy ajánlat, egy javaslat, de semmi esetre sem kényszer.³³ Így tehát a tanúságtétel mint olyan bennfoglaltan előfeltételezi, tiszteletben tartja és visszavonhatatlanul, mondhatni „isteni módon” megerősíti az emberi szabadságot.

³¹ MARTINELLI, P., *La testimonianza. Verità di Dio e libertà dell'uomo* (Diaconia alla verità 9), Paoline, Milano 2002, 145.

³² Gondoljunk a ricouer-i megfontolásokra a tanúságtétel hermeneutikája kapcsán, ld. Ricoeur, P., *L'herméneutique du témoignage*, in *Le Témoignage* (Acte du colloque international, Rome, 1972), Aubier, Paris 1972, 35–61. Meg kell még jegyeznünk, hogy ezen a ponton kivételes pneumatológiai hangsúlya van a tanúságtételről való teológiai beszédnek (a Lélek, akinél a szó értelme van, aki „eszetekbe juttat mindent” //Jn 14,26/, „aki elvezet a teljes igazságra” //Jn 16,13/), ám ezt a szakirodalom még kevésbé vizsgálta és dolgozta fel.

³³ Ezzel a témával részletesebben foglalkoztunk egy korábbi tanulmányunkban: TÖRÖK, Cs., *A tanúságtétel teológiájának aktuális kihívásai*, in *Sapientiana* 1 (2008/1), 47–69.

Mi játszódik le tehát a hitaktusban?³⁴ Az ember szabadon befogadja a tanúságot, amelyet Krisztus tesz az igazságról (tulajdonképpen önmagáról). Ezáltal elkötelezi magát a Krisztuskövetésre. Épp ez a *sequela Christi*, vagy a közismert lelkiségi mű címével élve, *imitatio Christi* avatja őt magát is krisztusi hitében tanúvá. A tanúságtétel ezért nem valamiféle plusz, többlet, a hívő nagylelkűségéből fakadó adomány Isten ügyének oltárán, hanem a hit belső lényegének életre váltása. Senki sem lehet Krisztusnak, a tanúnak a tanítványa és követője, ha nem válik maga is tanúvá. A tanúságtétel nélküli kereszténység egy Krisztussal nem azonosult kereszténység lenne – vagyis egy látens önellentmondás: krisztusiatlan krisztusiség. P. Martinelli ezt így fogalmazza meg: „Egy nem tanúsított igazság végső soron egy nem teljesen hitt, befogadott és megélt igazság”.³⁵ Eképpen már megérthetjük, miért volt elengedhetetlenül fontos, hogy szóljunk az igazság fogalmának módosulásáról, s annak eredeti újszövetségi fogalmáról. Hiszen egy tisztán elméleti, fogalmi-értelmi igazság nem jár szükségszerűen együtt a tanúságtétel belső igényével (a tudós igazsága, a bölcs „elrejtett igazsága”, a pusztán értelmi szinten megragadott igazság); az egzisztenciális-dinamikus igazságfelfogás azonban szükségszerűen és kikerülhetetlenül átvezet minket a tanúságtétel kötelezettségébe. Szent Pálnál világosabban talán még senki sem öntötte szavakba ezt a tapasztalatot: „Hogy az evangéliumot hirdetem, azzal nem dicsekedhetem, hiszen ez kényszerű kötelességem. Jaj nekem ugyanis, ha nem hirdetem az evangéliumot” (1Kor 9,16). Ott van ebben a tapasztalásban az ószövetségi prófeta élményvilága: „Már azt gondoltam: nem törődöm veled, nem beszélek többé a nevében. De ilyenkor mint-

³⁴ A témához ld. *Noi crediamo. Per una teologia dell'atto di fede* (szerk. Fisichella, R.), Dehoniane, Roma 1993.

³⁵ MARTINELLI, P., *La testimonianza*, 146.

ha tűz gyúlt volna szívemben, és átjárta minden csontomat. S ha megfeszítettem erőmet, hogy ellenálljak, belefáradtam és nem tudtam elviselni” (Jer 20,9). Itt az isteni szó hatalmas ereje, az igazság egész egzisztenciát megragadó és formáló hatalma nyer kifejezést, amelynek végül nem tud ellenállni az ember.

Ám Pálnál van egy másik tapasztalat is emellett, ami egészen Krisztus-arcú: „Egy éjjel az Úr álmában felszólította Pált: »Ne félj, hanem beszélj, és ne hallgass! Én veled vagyok... «” (ApCsel 18,9–10). A tanúságot tevő személy éppen tanúságtétele közben azonosul leginkább az Úrral, érzi meg, hogy ő vele van, hogy nem hagyta el. Ekkor tárul fel a legegységesebb módon, mit is jelent az igazság, az *a-létheia*, vagyis hogy az Úr nem felejt el, az Úr itt van, az Úr megőríz és nem hagy magamra. „...*hirdesd az evangéliumot, állj vele elő, akár alkalmas, akár alkalmatlan. (...) ... viseld el a bajokat, teljesítsd az evangélium hirdetőjének feladatát, töltsd be szolgálatodat. (...) A jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam, hitemet megtartottam.* Készen vár az igazság győzelmi koszorúja, amelyet azon a napon megad nekem az Úr, az igazságos bíró, de nemcsak nekem, hanem mindenkinek, aki örömmel várja eljöveteletét” (2Tim 4,2.4.7–8). Amikor tanúságot teszek, tulajdonképpen két dolgot tanúsítok – túl az evangéliumi igazságon –: azt, hogy nem felejtettem el az Istent, betöltöm előtte szolgálatomat; s azt, hogy bizonyos vagyok benne, Isten sem felejtett el engem, „*készen vár a győzelmi koszorú*”. *A-létheia*. Tanúságtétel az igazságról.

Ez a tanúságtétel az igazság diadala. Hiszen a *liberum arbitrium*, a választás tetszőleges szabadsága azt jelenti, hogy természetünknel fogva belénk oltott vágyainkat – boldogságvágy, igazságkeresés, a lét nagy kérdéseinek vizsgálata – önnön döntésünk alapján kísérlehetjük meg beteljesíteni. A szabadság diadala épp ezért nem az, ha mindent elkövetek azért, hogy minél tovább minél több kapu álljon nyitva előttem, hanem épp ellen-

kezőleg: ha felismerem, hogy mely kapuk nyitva állása fölösleges, céloktól eltántorító, mely utak vezetnek hamisság, kudarc felé. A beteljesült szabadságnak már csak egyetlen döntése, egyetlen választása marad, a totális igen a létét megalapozó Igenre. „Az Isten Fia, Jézus Krisztus (...) nem volt igen is meg nem is, hanem az igen valósult meg benne” (2Kor 1,19). A felejtés a *nem*, az emlékezés az *igen*. A halál a *nem*, az élet az *igen*. Krisztus csak azért lehet az igazság (*a-létheia*) tanúja, sőt maga az igazság, mert benne tökéletessé vált az *igen*, a *nem*nek a legkisebb árnyéka sem volt meg benne. Ezért folytathatja így Pál: „Isten valamennyi ígérete igenné vált benne. Ezért hangzik föl általa ajkunkon az ámen Isten dicsőségére” (2Kor 1,20). Itt nem feledhetjük el, mit is jelent az Ámen szó: nem pusztá szándékot, vágyakozást hordoz magában (úgy legyen, legyen úgy), hanem – mint az ³*munâh* gyök származéka – bizonyosságot, szilárdságot, hitet fed fel (hiszem, úgy van, biztos vagyok benne). A tanú Isten igenjére, Krisztusra a maga emberi igenjével, vagyis hittel felel. Ez tanúságtételének középpontja, egyszersmind emberi szabadságának végső beteljesülése.

Ezáltal megszületik szemünk előtt a tanúságtétel hatalmas és csodálatos összképe, teológiai szintézise: az igazságban feltárul az ember előtt a végső értelem, az élet megmásíthatatlan igenje Istenben, amelyet szabadon elfogad, hiszen Krisztus tanúsága a kereszten és a feltámadásban megmutatja előtte szabadságának végcélját. Kimondva a maga hívó igenjét önkéntelenül is a Tanú tanújává, az Igen igenjévé, az önmagán túlira utalóvá, mutatóvá válik, saját életében, sorsában, emberségében téve megtapasztalhatóvá azt a metaracionális igazságot, amelyre minden embernek el kellene jutnia.

Ez a döntés, ez a pillanat természetesen mindig tökéletlen, hisz emberi létünk maga is az idő és tér koordináta-rendszerében mozog, részleges döntések, a szabadság részleges aktusai ál-

tal halad a teljesség felé. Mindazonáltal van a tanúságtételnek egy totális pillanata, egy *par excellence* tanúskodás, amikor a szabadság, az élet, az igazság egyetlen aktusban sűrűsödik össze és válik tökéletessé: ez a vértanúság, az élet szabadon való odaajándékozása, a szabadságban beteljesülő totális azonosulás az igazsággal. Ezt a gondolatot fogja egységbe II. János Pál pápa *Fides et ratio* kezdetű enciklikájában, s mi is ezzel összegezzük előadásunkat: „A mártír a lét igazságának a legmegbízhatóbb tanúja. Ő jól tudja, hogy Jézus Krisztus színe előtt megtalálta életének igazságát, s e bizonyosságot senki nem veheti el tőle. Sem a szenvedés, sem a kegyetlen halál nem tudja elszakítani az igazságtól, melyet akkor fedezett föl, amikor találkozott Krisztussal. Ezért tölt el minket csodálattal, ébreszt egyetértést, serkent megszívlelésre és követésre mindmáig a vértanúk tanúságtétele. Ezért bízunk a szavukban: bennük megtalálható annak a szeretetnek az evidenciája, melynek nincs szüksége hosszas érvelésre a meggyőzéshez, mert arról beszél, amit mindegyikünk teljesen igaznak tart és már régóta keresett. Végül a vértanú nagy hívő bizalmat támaszt bennünk, mert olyasmit mond, amit már befogadtunk, és olyasmit mutat meg, amit mi is, ha volna hozzá erőnk, szívesen megtennénk” (nr. 32).

ERO CRAS. Az ó-antifónák története és magyarázata

Szerkesztő: Diósi Dávid

Szent István Társulat • Verbum,
Budapest–Kolozsvár 2013.

A cím hétbetűs akrosztichon, ezt a rejtett szöveget adja a hét ó-antifónát bevezető megszólítások kezdő-

betűinek visszafelé történő összeolvasása (tehát: Emmanuel, Rex, Oriens, Clavis, Radix, Adonai, Sapientia). Magyar jelentése: holnap veletek leszek. A karácsony előtti héten az egyházban hosszú évszázadok óta minden nap felszeng egy-egy ó-antifóna mindegyik Krisztust, a megváltót szólítja és hívja. A könyv az ó-antifónák világát akarja közelebb hozni az imádkozó emberhez. Olvasható benne az ó-antifónák története és magyarázata, valamint mindegyik ó-antifónáról egy-egy elmélkedés. Szép a szövegükből táplálkozó ájtatosság végzése akár a templomban, akár otthon, családjuk körében, az adventi koszorú gyertyafényénél. A könyv az ó-antifónák kézikönyvének is tekinthető. Az olvasó egy könyvből informálódhat, elmélkedhet, imádkozhat és énekelhet.

Tamás József gyulafehérvári segédpüspök így ajánlja a kötetet: "Egyházunk próbál mindent megtenni azért, hogy a híveket felkészítse a karácsony szent ünnepre. Ezt a célt szolgálja az adventi ájtatosság is, amely az ó-antifónához kapcsolódik. Ezekben az ószövegekben megígért Megváltót egy-egy tulajdonságán vagy nevének keresztül szólítjuk meg és kérjük, hogy jöjjön el hozzánk, töltsen el lelkünket adományával. Jelen kiadvány ezt az adventi ájtatosságot szeretné népszerűsíteni. Adja a jó Isten, hogy akik végzik, lelkileg karácsony titkához közelebb jussanak és kegyelmi ajándékaiból bőven részesülhessenek." puhakötés, 162 oldal